

Het begint bij kijken

Hoe kan Klasse(n) spel een bijdrage leveren aan passend onderwijs ⁽²⁾

In Lichamelijke Opvoeding 9 van 2014 is het eerste artikel verschenen over Klassenspel en passend onderwijs. Klassenspel is gericht op het optimaliseren van een veilig leer- en leefklimaat door meer aandacht voor groepsdynamiek. Dit artikel is het vervolg.

TEKST ANNEMATT COLLOT D'ESCURY, ROEL VAN BEUSEKOM EN IVO DOKMAN
FOTO'S ANITA RIEMERSMA

Een klas die niet lekker loopt wordt het meest besproken in de personeelskamer. Voor de meesten is dit wel herkenbaar en de meeste docenten hebben er wel eens last van. Iedereen heeft ook wel een idee waar het aan ligt. De één is van mening dat er geen structuur in die klas zit, de ander geeft aan dat er te veel adhd-ers in de klas zitten, een derde is van mening dat het niet zo zeer te veel adhd-ers zijn maar vooral die ene, die altijd het voortouw neemt, daar is het trouwens thuis ook hommeles.

En daar gaat het mis. Iedereen ziet wat anders en doet wat anders. Logisch, als je wat anders ziet dan pas je ook andere interventies toe. Dat is verwarrend voor leerlingen, maar belangrijker nog: ongestructureerd kijken leidt vaak tot verschillende en niet zelden verkeerde interventies.

Faseringen

Binnen Klasse(n)spel hanteren we verschillende fases.

- **Constateren:** vaststellen van het probleem of de huidige situatie. Aan de hand van observaties en/of van meetinstrumenten SAQI (is School Attitude Questionnaire Internet test) en SST (Semantic Selection Test).
- **Observeren:** in kaart brengen van wat er speelt met concrete waarnemingen en verzamelen van relevante informatie.
- **Analyseren:** de meest plausibele verklaring zien te vinden voor de problemen die er spelen in de klas.
- **Interveniëren:** de meest kansrijke interventie selecteren die het probleem helpt nuanceren.
- **Controleren:** hoe wil je meten of in kaart brengen wat het effect is geweest van je interventie? Dit kan zijn door de SAQI of SST opnieuw af te nemen, maar kan ook zijn door bijvoorbeeld te turven of bepaald gedrag is afgenomen (dan moet je dit bij constateren uiteraard ook hebben gedaan).
- **Implementeren:** dit is de fase waarbij een gedragen aanpak onderdeel zou moeten zijn van een team docenten. Dit lijkt logisch, maar is in de praktijk vaak complex.

In werkelijkheid gaat het niet zo mooi in een rijtje van boven naar beneden, soms merk je dat je er niet achter komt met constateren en observeren. Dan doe je als het ware een 'proefboring'. Je zet een bepaalde activiteit neer waar je veel informatie uit kan halen, of je kijkt hoe een activiteit verloopt als één van de leerlingen er niet is.

In de eerstvolgende artikelen gaan we in op de eerste twee fases: constateren en observeren. De volgende fases komen aan bod in een vervolgartikel.

Leren observeren in workshop

De afgelopen jaren hebben we in diverse workshops en trainingen de volgende werkvorm gebruikt om LO-ers bewust te maken van het belang en complexiteit om ook groepsdynamisch te observeren.

We vragen acht of tien vrijwilligers (afhankelijk van de groepsgrootte) om een spel handbal te spelen. De overige deelnemers aan de workshop gaan de zaal uit en krijgen daar de observatieopdracht te horen. De helft van de observanten (ongeveer zes docenten) gaat team 'wit' observeren en de andere helft team 'blauw'. Voordat je gaat observeren ga je in tweetallen criteria formuleren waar je op wil gaan beoordelen. Doel is om aan het einde van

tien minuten spelen te komen tot een beoordeling van die vier tot vijf spelers en een tip en top voor elke speler te formuleren. Dat betekent dat er drie tweetallen elk team gaan observeren aan de hand van de zelf opgestelde criteria.

Het spel ziet er als volgt uit:

Er wordt over de lengte van de gymzaal (afmetingen ongeveer 12 x 20 meter) gespeeld. Als doelen staan dikke matten in het midden op de kopse kant. Er wordt gespeeld met een foamhandbal en 4x4 of 5x5 gespeeld. Je mag niet lopen met de bal in de hand, uiteraard wel overspelen en er mag van alle afstanden gescoord worden.

Wat de beoordelaars niet weten is dat we elke team vragen om een vrijwilliger te leveren die zich wil laten buitensluiten en in principe dus geen bal van zijn medespelers krijgt aangespeeld. Hij/zij probeert wel gewoon zijn/haar best te doen.

Na afloop gaan de observanten hun criteria en beoordelingen noteren. In die tijd vangen we de spelers buiten de zaal op en vragen we naar hun ervaringen. Gelukkig is het op eigen niveau zo dat docenten het heel moeilijk vinden om een goed vrijlopende collega bewust niet aan te spelen en reageren de spelers die zich hebben buitengesloten best heftig. Van boosheid en extra hard werken tot terugtrekken en passi-

Iedereen ziet wat anders en doet wat anders.

viteit. Ze geven het aan vol te kunnen houden doordat ze weten dat het bewust is en maar tien minuten duurt. Als de beoordelingen op het bord staan gaan we de observanten bevragen op hun onderbouwing (waarom de geformuleerde criteria en hoe ze tot de beoordeling zijn gekomen) en welke tip en top ze geven aan de spelers.

Opvallende van deze werkvorm is dat we dit inmiddels al meer dan 20 x gespeeld hebben en eigenlijk nooit iemand waarneemt wat er gebeurt. De inhoudelijke criteria en beoordelingen verschillen, maar er wordt niet waargenomen dat iemand een bal expres niet krijgt aangespeeld. In de uitzonderlijke situatie dat wel wordt gezien dat iemand de bal niet krijgt, krijgt die speler vaak de tip om beter vrij te lopen. Andere tips die je hoort gaan over je moet meer oefenen want je vaardigheid is niet zo goed, je moet beter vrijlopen, vaker om de bal vragen et cetera. Het is op zich ook logisch: je kijkt door een inhoudelijk bril naar het bewegen. Je ziet iemand hard werken maar geen bal krijgen,

"Die klas 2 Havo B is zo druk. Ik kan er niets mee. Ik ben meer bezig met orde houden dan met lesgeven. Er valt geen land mee te bezeilen. Als het Kees niet is dan is het Joram wel die de boel op stelten zet. Er is altijd wel wat. Na een uurtje lesgeven 2 HAVO B ben ik bekaf, terwijl ik in 2 HAVO C bijna niets hoeft te doen. Die klas lijkt wel vanzelf te lopen. Ik denk wel eens, als ik daar niet bij zou zijn doen ze ook wat er op het programma staat voor die dag".

▲ **Figuur 1** dan heeft het waarschijnlijk te maken met de afspeellijnen en het vrijlopen. Je ziet iemand steeds minder doen, dan heeft dat waarschijnlijk te maken met het feit iemand zich actiever op moet stellen en de bal op moet eisen.

Observanten zijn vaak stomverbaasd als ze horen wat er heeft gespeeld in het team. Wat zijn de implicaties bij normale gymlessen? Gebeuren dit soort dingen ook? Je keek nu naar één activiteit en vijf spelers, wat als je drie activiteiten naast elkaar geeft aan een klas van 30 leerlingen?

Dit heeft niet als doel om observanten in de onmacht te zetten, maar om ze bewust te maken van het feit dat hun wijze van observeren vanuit de inhoud gekleurd is. Groepsdynamisch observeren betekent kijken naar wat zich tussen leerlingen afspeelt en zoeken naar verklaringen waarom ze zich ten opzichte van elkaar gedragen zoals ze dat doen.

Groepsdynamisch observeren

Verkeerd gekeken? Ja! Dom? Absoluut niet! Goed kijken is essentieel maar heel lastig. Je bent als LO 'er opgeleid en observeert vaak op inhoudelijke aspecten van een activiteit. Daarnaast wordt het in de praktijk ook nog extra lastig in verband met de grootte van je groep en het door elkaar heenlopen van leerlingen.

Voor dat je kan interveniëren in een klas die niet lekker draait, moet je heel goed weten wat er aan de hand is. Geen arts zal bij een patiënt met buikpijn zeggen: "ik snijd u wel even open dan kijken we wel wat er voor die ellende

zorgt". Geen patiënt zal zich trouwens op die manier open laten snijden. "Kijkt u eerst maar even wat er voor die ellende zorgt dan kijken we daarna of het nodig is om te snijden".

Zicht krijgen op de mechanismen in een klas die niet lekker draait begint bij kijken. In de zojuist besproken personeelskamer zijn verschillende opties genoemd die de onrust zouden kunnen verklaren (symptomen). Welke is het? Zijn ze het allemaal? Gaat het wel om Kees (de IK binnen de WIJ, zie figuur 1)?

Tips

die kunnen helpen bij kijken:

- Vraag een collega of je bij hem mag kijken wat er in de klas gebeurt en vice versa laat de collega bij jou kijken.
- Als je de kans hebt (als theorie docent) om bij een gymles te kijken grijp die kans. Zoals we vorige keer al aangaven is gym een ideale plek om de dynamiek in een klas te bekijken (theater en dramalessen overigens ook!).
- Als je geen vrije collega's kunt vinden helpt opnemen. Het voordeel is dat je beelden op een rustig moment kunt bekijken en met anderen kunt delen.

▲
Observatieformulieren invullen

Hoe zit die klas in elkaar (de WIJ)? Zijn ze altijd onrustig, bij elke les, op elk moment van de dag, was dat vorig jaar ook al het geval? Zijn er ook uitzonderingen? Wie heeft er wel eens een prettige les gedraaid in die klas of bij wie werkt het goed? Wat doet die docent dan? Of moeten we naar iets heel anders kijken? Iets dat we in de personeelskamer nog niet hebben gehoord, bijvoorbeeld: is de les te moeilijk (het HET)? En dat is ook weer een container begrip: de les is te moeilijk om dat er te weinig uitleg is, maar ook te veel uitleg en te lange uitleg, zijn allemaal zaken die een les te moeilijk kunnen maken en dus via het HET voor onrust kunnen zorgen.

Dat zijn dingen die je kan en moet bekijken en in samenhang met elkaar moet bekijken. Elke disbalans kan er voor zorgen dat het geheel uit balans raakt en de Possibility Atmosphere verdwijnt of niet ontstaat (zie figuur 1), zoals in ZHAVO B waar we verderop in het artikel op ingaan.

Goed leren kijken

Terug naar het handbalvoorbeeld: we zien dat 'X' maar weinig de bal krijgt. En daar baseren we onze adviezen op. Maar hebben we wel alles gezien? Voordat we dat we tips gaan geven moeten we in de eerste plaats ons kijken verifiëren: wat gebeurt er eigenlijk: loopt 'X' niet vrij (de IK - Kees, doet het niet goed)?, is 'X' te langzaam (is HET - het spel, te moeilijk voor Kees)?, is 'X' niet betrokken bij het spel (de WIJ, Kees is niet betrokken bij de groep)? Heeft de lesgeefstijl van de docent een negatief effect op 'X'?

Vervolgens, in de tweede plaats dus, voordat we gaan interveniëren moeten we goed bekijken wat dat betekent. Instrumenten die je kunnen helpen bij het kijken naar de dynamiek in de klas zijn de SST (Semantic Selection Test), en de SAQI. Op deze manier kun je gericht en wetenschappelijk constateren wat er speelt in de klas.

Goed kijken is moeilijker dan het lijkt. In de eerste plaats heb je het vaak al heel erg druk met lesgeven. Sterker nog, juist in die klas(sen) heb je je handen vol aan lesgeven en kom je ogen en oren te kort. Kijken is dan heel moeilijk. Dat is niet iets om je voor te schamen, dat heeft iedereen en juist bij die klassen.

Gestructureerd kijken

Goed kijken vereist gestructureerd kijken. Als je bij je collega in de klas gaat zitten zonder een kijkschema is het risico groot dat je mee dobert op de leuke en minder leuke momenten van de les, geniet van de dynamiek of juist met kromme tenen kijkt naar een les waarin niemand echt lijkt te genieten, zonder dat je nog de focus opbrengt om gericht te

kijken naar de dynamiek in de klas. Voor ons LO-ers is er nog een extra gevaar namelijk: voordat je het weet kijk je naar de beweegactiviteit en niet naar de dynamiek in de klas en wat er tussen de leerlingen plaatsvindt.

Niet gestructureerd kijken brengt ook het risico mee dat je heel gauw ziet wat je al dacht te zien. Dus een vervelende leerling die de les verpest of een groepje raddraaiers of leerlingen die niet willen. Ook dan kijk je niet naar de dynamiek van de leerlingen, maar ben je op zoek naar herkenning van datgene wat je in de personeelskamer hebt gehoord.

Als je bij je collega in de klas zit zonder een kijkschema is het risico groot dat je mee dobert op de leuke en minder leuke momenten van de les

Dat is net zo iets als de bevestiging zoeken dat een Audi echt de beste auto is die je kan kopen als je eenmaal besloten hebt dat je een Audi gaat kopen. Niemand leest daarna een tijdschrift waarin staat dat een Audi eigenlijk helemaal niet zo zuinig, sterk, onverwoestbaar en betrouwbaar is als hij dacht. Dàt tijdschrift leggen we gauw terzijde om ons gerust te laten stellen door een blad van de Audi leestafel te pakken, waarin wordt beschreven dat Audi als beste, of tenminste als één na beste, uit de bus komt.

Dat heet cognitieve dissonantie. Eigenlijk is dat een verkeerd woord want het is juist cognitieve consonantie. We kijken en zien datgene dat we verwachten te zien ofte wel we zoeken naar herkenning. "Zie je wel het is inderdaad Kees die altijd er tegenin gaat, die nooit gewoon mee kan doen". Nu willen we niets verkeerd zeggen over een Audi, maar wel over te snel er vanuit gaan dat hetgeen we in de personeelskamer hebben gehoord ook de bron van de onrust is. Goed kijken naar de dynamiek vereist gestructureerd kijken. Checken en dubbel checken.

Instrumenten die je daarbij kunnen helpen zijn het kijkschema maar ook vragen aan verschillende informanten, docenten en leerlingen. En ook meetsinstrumenten als een SAQI, een SST, maar ook de leerkracht leerling relatie vragenlijst LLRV (voor basisschool leerlingen) de VIL (Vragenlijst Interpersoonlijk Leraargedrag) en de PECS (voor sport) geven waardevolle informatie.

In het volgende artikel gaan we klas 2 Havo B nader bekijken met kijkschema's en instrumenten. ■

Contact
i.dokman@lving.nl